

Nordisk samarbejde som løftestang

Miljø og sundhed for børn i børnehaver

Susanne Herfelt

ANP 2007:721

Nordisk samarbejde som løftestang

– Miljø og sundhed for børn i børnehaver

ANP 2007:721

© Nordisk Ministerråd, København 2007

ISBN 978-92-893-1496-1

Flere publikationer på
www.norden.org/publikationer

Printed in Denmark

Nordisk Ministerråd

Store Strandstræde 18
1255 København K
Telefon (+45) 3396 0200
Fax (+45) 3396 0202

Nordisk Råd

Store Strandstræde 18
1255 København K
Telefon (+45) 3396 0400
Fax (+45) 3311 1870

www.norden.org

Det nordiske samarbejde

Det nordiske samarbejde er en af verdens mest omfattende regionale samarbejdsformer. Samarbejdet omfatter Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige, samt de selvstyrende områder Færøerne, Grønland og Åland.

Det nordiske samarbejde er både politisk, økonomisk og kulturelt forankret, og er en vigtig medspiller i det europæiske og internationale samarbejde. Det nordiske fællesskab arbejder for et stærkt Norden i et stærkt Europa.

Det nordiske samarbejde ønsker at styrke nordiske og regionale interesser og værdier i en global omverden. Fælles værdier landene imellem er med til at styrke Nordens position som en af verdens mest innovative og konkurrencedygtige regioner.

Indhold

Forord.....	7
Fysisk aktivitet og naturoplevelser	9
Lokal luftforurening med partikler – ekstern støj	11
Kemikalier.....	13
Perspektivering.....	16

Forord

„Løftestangsprincippet“ er et bærende princip i det nordiske samarbejde. Det går ud på at følge det nordiske land, som har det højeste ambitionsniveau. De 5 nordiske lande, Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige, samarbejder i Nordisk Ministerråd.

Nordisk Ministerråd vil gerne forbedre miljø og sundhed for børn. Det kræver initiativer på tværs af fagområder og sektorer – og fokus på børn som målgruppe.

Et pilotprojekt, udført for Nordisk Ministerråd, gennemgår landenes initiativer på udvalgte områder af betydning for børnenes hverdag i børnehaven:

1. lokal partikel-forurening
2. mulighed for fysisk aktivitet og naturoplevelser
3. indtag af frugt og grønt
4. kemiske stoffer, grænseværdier og mærkning.

De nordiske lande har både fælles mål og nationale mål og følger op på fælles mål på forskellig vis. Der er derfor inspiration at hente hos de andre lande.

Resultatet af pilotprojektet foreligger i rapporten „Miljø og sundhed for børn i nordiske børnehaver“. For hvert af de udvalgte områder er der i rapporten en oversigt over myndighedernes krav og anbefalinger, som har relevans for børns miljø og sundhed. Der henvises til lovgivning, vejledninger, strategier og handlingsplaner m.v. Således identificeres tiltag, som sundhedsmæssigt vil forbedre forholdene for børn i nordiske børnehaver.

Det skal tilføjes, at mange andre forhold, herunder ikke mindst omsorg og tryghed, også vil være afgørende for, at børn får et godt og sundt liv. Emner som bl.a. indeklima, indemiljøforhold som følge af hygiejne, menneskeskabt støj og beskyttelse mod sol udendørs er ikke omfattet af projektet.

10 nordiske bud på miljø og sundhed for børn i nordiske børnehaver

Pilotprojektet fremhæver følgende forhold som væsentlige for børns miljø og sundhed:

1. God afstand til trafikerede veje og industri (mindst 200 m)
2. Kort afstand (max 200 m) til grønne områder– skove, parker, natur-områder
3. Ren jord
4. Store udearealer (f.eks. 40 m² pr. barn)
5. Grønne og varierede udearealer
6. Flyt ud dagligt, hvis den eksisterende placering har problemer
7. Fysisk aktivitet hver dag – mindst 60 minutter for børn
8. Frugt og grønt hver dag – 400 g for børn
9. Begrænset sukkerforbrug hver dag
10. Se efter mærkning på legetøj og andre produkter – check sundheds-vurderinger

Myndighederne i de enkelte lande og/eller landene i fællesskab kan forbedre børnenes muligheder for

- en „*Grøn hverdag*“ ved fysisk planlægning for beliggenhed af børnehaver, der tager hensyn til afstand til natur, og ved indretning af udearealer
- en „*Forureningsfri hverdag*“ ved fysisk planlægning for beliggenhed af børnehaver, der tager hensyn til afstand til trafik og industri, og ved særlige grænseværdier for partikelforurening og støj på børnehavens arealer
- en „*Giftfri hverdag*“ ved særlige børne-grænseværdier for indhold af kemiske stoffer i fødevarer og produkter, udvikling af „børnemærkning“ med fokus på børn og sundhed, og bæredygtige produktions- og forbrugsmønstre hos offentlige myndigheder.

Eksisterende børnehaver, der er lokaliseret for tæt på trafikerede veje eller industri, på arealer med forurennet jord eller for langt fra naturarealer, foreslås flyttet eller omdannet til „udflytterbørnehave“, hvor børnene dagligt tager bussen ud ad byen til skov og naturområder.

Nordisk Ministerråd vil følge aktivt op på deklarationen fra WHO's ministerkonference 2004 „Children's Environment and Health Action Plan for Europe“. Denne pjece sætter de nordiske landes initiativer i relation til de regionale WHO-mål II, III og IV. De beskrevne virkemidler er gode eksempler fra forskellige nordiske lande.

Fysisk aktivitet og naturoplevelser

Regional Priority Goal II

„We aim to prevent and substantially reduce health consequences from accidents and injuries and pursue a decrease in morbidity from lack of adequate physical activity, by promoting safe, secure and supportive human settlements for all children.“

I de nordiske lande er antallet af overvægtige børn stigende og udgør 15–20 %. Fysisk aktivitet er et middel til at imødegå overvægtsproblemer.

Infektionssygdomme udgør 70–80 % af alle sygdomstilfælde hos børn i Norden. Undersøgelser viser, at cirka 30 % af infektionssygdommene blandt vuggestue- og børnehavebørn kan bero på, at børn opholder sig i større grupper end den gruppestørrelse, som familien udgør. For at mindske trængslen indendørs, kan „rummet“ gøres større ved at børnene også opholder sig udenfor. En undersøgelse fra 1990 omhandler sygefravær blandt vuggestue- og børnehavebørn, blandt andet i relation til den tid børnene var udenfor. De børn, som var udenfor mellem 6 og 9 timer pr. uge, havde lavere sygefravær end de børn, som var ude højst 5 timer om ugen. Udeophold giver også øget fysisk aktivitet.

I både Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige anbefaler myndighederne, at alle børn og unge bør være fysisk aktive med moderat intensitet i mindst 60 minutter om dagen. Omkring halvdelen af de nordiske befolkninger efterlever ikke anbefalingerne om daglig fysisk aktivitet.

Fysisk aktivitet kombineret med udeophold kræver plads, både udearealer til børnehaven og let adgang for børnene til naturområder.

En børnehaves beliggenhed er afgørende for, hvilken adgang børnene har til natur- og skovområder. Den fysiske planlægning er derfor et vigtigt virkemiddel. I planlægning af nye børnehaver bør sikres nærhed til natur- og skovområder.

Virkemiddel

På Nordisk Ministerråds konference om bynært friluftsliv i august 2005 blev vedtaget en deklaration („Odense-deklarationen“) med budskab til politikerne i de nordiske lande om, at institutioner for børn bør inddrage byens grønne områder, skove og større naturområder, samt at ingen bør have længere end 5 minutters gang til et grønt område.

Et nordisk eksempel på et miljømål er, at der ved „børnehaver skal være god adgang til tryk færdsel, leg og anden aktivitet i en varieret og sammenhængende grøn struktur med gode forbindelser til omkringliggende naturområder“. Som nøgletal ses på børnehaver med

- adgang til lege- og rekreationsareal (mindst 0,5 ha) i en afstand på 200m
- adgang til „nærtur-terræn“ (større end 20 ha) i en afstand på 500m

Udformning af børnehavens udearealer er ligeledes afgørende for børnenes mulighed for fysisk aktivitet. Det gælder både kvantitativt og kvalitativt. For at mere afgrænsede udemiljøer som børnehavers udearealer skal give høje niveauer af fysisk aktivitet, kræves der reelle arealer med megen bevoksning, træer og kuperet terræn

Virkemiddel

Eksempel på krav til børnehavers udearealer:

- minimumsstørrelse for udeareal pr. barn – 30–40 m² pr. barn
- indretning med megen bevoksning, træer og kuperet terræn

Virkemiddel

Nationalt program om fornyelse af børnehavernes udearealer, så de inspirerer til leg og bevægelse.

Lokal luftforurening med partikler – ekstern støj

Regional Priority Goal I – luft

„We aim to prevent and reduce respiratory disease due to outdoor and indoor air pollution, thereby contributing to a reduction in the frequency of asthmatic attacks, in order to ensure that children can live in an environment with clean air.“

Trafikken er den væsentligste kilde til lokal luftforurening i form af partikler. Hvis man ser på fordelingen af grove partikler (PM₁₀) på gadeniveau, stammer 50 % af partiklerne fra langtransport, 40 % af partiklerne fra den enkelte gade og 10 % fra andre veje i byen. Forureningen med partikler er næsten dobbelt så høj på gadeniveau som uden for byen. Endvidere kommer især de fine (PM_{2,5}) og ultrafine (under 0,1µm) partikler og sod fra trafikens udstødning. Da de ultrafine partikler forekommer i store koncentrationer tæt ved kilden, findes den højeste koncentration i stærkt trafikerede gader.

Denne viden giver anledning til at sætte fokus på placering af børnehaver i forhold til trafikerede veje. NO₂ fra trafikken taler også for at være opmærksom på afstand mellem børns opholdssted og trafik.

Virkemiddel

Flere nordiske lande har en planlov, som har til formål at forebygge luftforurening og / eller understreger, at der skal tages hensyn til sundhed og børn i planlægningen.

God afstand til større trafikårer anbefales specielt for børnehaver. Det skønnes, at påvirkning af børn i en børnehave fra lokal partikelforurening kan minimeres, hvis en børnehave placeres i en afstand på 50–100m fra

en befærde vej, alt efter vejens størrelse og andre lokale forhold. Ved en afstand på 200m til den befærdede vej, vil partikelforurening herfra næppe have betydning for partikelkoncentrationen i luften. Forhold som vindretning, omkringliggende bebyggelse m.v. kan have betydning for, hvilken afstand der er påkrævet i det konkrete tilfælde. Brug af modelberegninger kan give grundlag for beslutning om den konkrete placering.

Virkemiddel

Særlige krav til god luftkvalitet på børnehavers udearealer (overvejes).

Endvidere ved man fra luftmålinger, at 20–40 % af det totale partikeludslip i Norden stammer fra små lokale eller private brændeovne.

Virkemiddel

Et effektivt virkemiddel er at indføre en regulering med standardkrav til brændeovne, som sikrer en god forbrænding og lavere udslip ved hjælp af efterbrænder eller katalysator.

Regional Priority Goal IV – støj

„We commit ourselves to reducing the risk of disease and disability arising from (...) physical agents (e.g. excessive noise)..."

Trafikken er en meget væsentlig kilde til ekstern støj. En børnehaves placering i forhold til stærkt trafikerede veje er således afgørende for, hvilket støjniveau børnene udsættes for på udearealerne. Fysisk planlægning er derfor et vigtigt virkemiddel til at forebygge støjulemper.

Virkemiddel

Flere nordiske lande har en planlov, som har til formål at forebygge støjforurening og / eller understreger, at der skal tages hensyn til sundhed og børn i planlægningen. Brug af modelberegninger kan give grundlag for beslutning om den konkrete placering.

Virkemiddel

Grænseværdier for støj på børnehavers udeområder, som er et vigtigt grundlag for den fysiske planlægning, er udformet i flere af de nordiske lande.

Kemikalier

Regional Priority Goal IV – kemikalier

„We commit ourselves to reducing the risk of disease and disability arising from exposure to hazardous chemicals (such as heavy metals) (...) and to hazardous working environments during pregnancy, childhood and adolescence.“

Børn udsættes for kemiske stoffer gennem både kost og produkter. Forurenet jord kan også være en kilde til skadelig påvirkning af børn.

Vidensbehov – generelt

Der er behov for viden om børns udsættelse for forskellige kemikalier, da børn anses for at være en følsom gruppe, som har behov for særlige hensyn i risikovurderinger

Kemiske stoffer – frugt

Gennem kosten udsættes vi ofte for rester af flere pesticider samtidigt. Det er i frugt og grøntsager, der er størst risiko for at finde pesticidrester. Ved stikprøvekontrol i de nordiske lande er fundet pesticidrester i mellem 62 % og 76 % af alle prøver af frugt. Børn er en følsom gruppe i forhold til pesticider. Der findes endnu ikke acceptable metoder til at bedømme sammenlagt og kumulativ effekt. Derfor er der et voksende krav om at få belyst, om dette forhold vil ændre den hidtidige risikovurdering af pesticider, der er baseret på den toksikologiske vurdering af enkeltstofferne hver for sig.

Vidensbehov

Opsamle resultater fra projekter, der belyser betydningen af, at vi udsættes for flere pesticider samtidig – med fokus på børn.

Virkemiddel

Fastsætte mål for det offentlige forbrug af økologiske levnedsmidler

I rapporten anbefales, at det gøres til en del af det offentlige forbrug af økologiske levnedsmidler, at der serveres økologisk frugt for børn i børnehaver.

Kemiske stoffer – produkter

En lang række produkter, der bruges af børn, har aldrig været undersøgt for miljø- og sundhedsmæssige virkninger. Det er i sig selv et problem, fordi det forhindrer myndighederne i at gribe ind.

Der er kun begrænset tilgængelig information om børns udsættelse for forskellige kemikalier. For mange slags legetøj, er der imidlertid ingen grænseværdier for, hvor høje koncentrationer af problematiske stoffer, som legetøjet må afgive.

Det er ikke muligt at se på legetøjet, hvad det indeholder. Det skal ikke være udstyret med en deklaration. Miljømærkerne er først og fremmest miljøgarantier, og det fremgår ikke i hvilket omfang de også er en garanti for, at der er foretaget sundhedsvurderinger, og om det i givet fald er ensbetydende med, at produktet ikke er sundhedsskadeligt.

Resultaterne fra et inspektionsprojekt fra 2005 om kemikalier i legetøj viste, at virksomhederne mangler viden om kemikalier i legetøj. Den manglende viden gælder både regler og kemikalieindhold i egne produkter. Ifølge inspektionsprojektet er det alvorligt, at mange virksomheder sætter deres lid til CE-mærket og tror, at det dækker over alle risici ved legetøjet. Selvom der var en højere viden hos de større virksomheder, var det alligevel hos de store og mellemstore virksomheder, at der blev fundet legetøj med farlige kemiske stoffer.

Inspektionsprojektet understreger, at det er vigtigt, at viden om kemikalier i legetøj øges hos de berørte virksomheder, så børn og miljø ikke udsættes for unødvendige risici. Information om, at et legetøj indeholder farlige kemiske stoffer, som følger med varen gennem alle handelsled,

giver øgede forudsætninger for importørerne af legetøj for at stille relevante krav.

Virkemiddel

Handlingsplaner for miljø- og samfundsansvar i offentlige indkøb i forhold til produkter, som indeholder miljøgifte.

Virkemiddel

Et „børnemærke“ som sætter fokus på børn og sundhed (overvejes).

Virkemiddel

Afhjælpe virksomhedernes manglende viden om kemikalier i legetøj, jf. resultaterne fra inspektionsprojektet.

Virkemiddel

Forbrugernetsider, som udarbejdes i et samarbejde mellem miljømyndighederne, sundhedsmyndighederne og forbrugermyndighederne, og anden information til småbørnsforældre om en mest mulig giftfri hverdag for små børn.

Virkemiddel

Informationsmateriale med gode råd til børnehavebørn, ansatte og forældre om, hvordan det er muligt at vælge produkter, hvor der både er taget hensyn til miljø og sundhed.

Kemiske stoffer – jorden

Industri, håndværk, trafik og forbrænding af fossile brændstoffer har bevirket, at jorden mange steder i Norden er blevet forurenset med bl.a. tungmetaller og olie- og tjæreprodukter. Bly er den mest udbredte form for tungmetallforurening. Børn udsættes for forureningen ved leg på jord på eksempelvis legepladser.

Virkemiddel

Handlingsplaner for kortlægning og oprydning af miljøgifte i børns udemiljø i de største byer og industriområder, og tidsplan for at gennemføre nødvendige tiltag.

Perspektivering

En række problemer i forhold til børns miljø og sundhed er identificeret. Mål er opstillet for at opnå forbedringer, både nordisk og i WHO-regi. For at omsætte målene til resultater, kræves fokus på virkemidlerne.

Det nordiske pilotprojekt viser, at der er inspiration at hente på tværs af landegrænser.